אֵין הַכְרָעַת דיעה שְׁלִישִׁית מַכְרַעַת. כלומר, אף שבכל מקום שנחלקו בו שני תנאים ובא השלישי ומכריע ביניהם, הלכה כדברי המכריע, מכל מקום דעתך אינה הכרעה בין בית שמאי לבית הלל. שכן אילו היו מזכירים בית שמאי ובית הלל בדבריהם שדה ובית, והיו אומרים בית שמאי בין בבית ובין בשדה תשפך חבל, ובית הלל היו אומרים בין בשדה ובין בבית תיעשה זילוף, היה משתמע מדבריהם שמחלוקתם היא בחשש תקלה, וכשהיה רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר בשדה כבית שמאי ובבית כבית הלל, היתה זו הכרעה. אך מאחר שלא הזכירו זאת בית שמאי ובית הלל, משמע שלא עסקו כלל בחשש תקלה ומחלוקתם היא מחמת טעם אחר, ונמצא שרבי ישמעאל המתיר בבית ואוסר בשדה משום תקלה, שיטה שלישית היא, ואינה הכרעה. וזהו מה שאמרה הגמרא לעיל (כ:) שמחלוקת תנאים היא האם חוששים לתקלה, שלחבריו של רבי ישמעאל אין חוששים כלל לתקלה, כפי שביארו בדעת בית שמאי ובית הלל, ואילו לרבי ישמעאל ברבי יוסי יש לחשוש לתקלה בשהיה לזמן מרובה [כלומר בשדה, ויש אומרים ביין חדש].

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע, בחבית יין תרומה שנשברה בגת העליונה, ועומדת ליפול לחולין טמאים, ואי אפשר להצילה בכלים טהורים: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַחֲלוֹקֶת רבי אליעזר ורבי יהושע, היא רק באופן שֶׁנָּפְלָה סאה תרומה לְתוֹךְ פָּחוֹת מִמֵּאָה סְאָה חוּלִּין טְמֵאִין, שאז התרומה אינה בטלה בחולין אלא אוסרתם והם נפסדים לגמרי, וכדי למנוע הפסד זה התיר רבי יהושע לקבל את התרומה בכלים טמאים. אֲבָל אִם נָפְלָה סאה תרומה לְמֵאָה סאה חוּלִּין טְמֵאִין, לְדִבְרֵי הַכֹּל תֵּרֵד התרומה לתוכם וְתִתְבַּטֵּל, וְאֵל יְבַטְּלֶנָּה בְּיָד, שכן באופן זה התרומה בטלה בחולין, ודין התערובת כדין החולין הטמאים שהיו מתחילה, ומותרת באכילה גם לזרים. ומאחר שאין הפסד לחולין, לדברי הכל אסור לטמא את התרומה בידים בכדי שלא תיפול לתוכם.

הגמרא מסייעת לדברי רבי יוסי ברבי חנינא: תַּנְיָא נְמִי הָכִי, חָבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּגַת הָעֶלְיוֹנָה, וְהָיְתָה מְאָה חוּלִּין טְמֵאִין, מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רִבְעִית בְּטָהֳרָה יַצִּיל, וְאִם לָאו תֵּרֵד וְתִתְבַּטֵּל וְאֵל יְבַטְּלֶנָּה בְּיָד.

הגמרא סבורה עתה, שמה ששנינו בברייתא 'מודה רבי אליעזר' מוסב על סוף דבריה, שאם אינו יכול להציל רביעית בטהרה מודה רבי אליעזר שתרד ותיטמא ולא יטמאנה בידים, שהרי כל מחלוקתם במשנה היא באופן שאינו יכול להציל. ולפי זה מקשה הגמרא: הַאי – לשון זו 'מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ' שנקטה הברייתא תמוהה, הלא 'מוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר' מִיבָּעֵי לֵיהּ, שהרי רבי יהושע הוא המתיר במשנה לטמא את התרומה בידים, והיתה הברייתא צריכה לומר שמודה הוא לרבי אליעזר שאסור לטמאה בידים באופן שיש בחולין מאה חלקים כנגדה. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אִיפּוּךְ, ואכן יש לִשְׁנות בברייתא 'מודה רבי יהושע לרבי אליעזר'.

תירוץ נוסף: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, לְעוֹלָם לֹא תֵּיפּוּךְ את גירסת הברייתא, שכן מה ששנינו 'מודה רבי אליעזר' אינו מוסב על סופה שאם אינו יכול להציל בטהרה לא יטמאנה בידים, אלא על תחילתה, שאם יכול להציל רביעית מהתרומה בכלי טהור יציל, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, באופן שיכול להציל בִּכְלֵי שָׁתוּכוֹ טָהוֹר וְנִבּוּבוֹ טָמֵא. מַהוּ דְּתֵימָא שלדעת רבי אליעזר נִיגּוּר שלא יקבל בו את התרומה דִּילְמָא נָגַע גַּבּוֹ בַּתְּרוּמָה ויטמאנה, קָא מַשְׁמַע לַן הברייתא, שאפילו רבי אליעזר האוסר לטמא תרומה בידים אינו חושש לכך, אלא מתיר לקבלה בכלי זה, ועל כן אמרה הברייתא 'מודה רבי אליעזר לרבי יהושע'.

הדרן עלך אור לארבעה עשר

פרק שני - כל שעה

פרק זה, עיקרו עוסק בענייני הפסח, רובו באיסור חמץ והלכותיו, אך גם בדיני מצות אכילת מצה, ובמצות אכילת מרור.

משנה

במשנה זו יבוארו שתי הלכות: א. חמץ בזמן איסורו, נאסר לא רק באכילה, אלא גם בהנאה. ופרטי איסור ההנאה. ב. מחלוקת רבי יהודה וחכמים כיצד קיום מצות ביעור חמץ.

כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר האדם לֶאֱכוֹל חמץ, מַאֲכִיל הוא חמץ לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת, וּמוֹכֵר – וכן מותר אז למכור חמץ לַנָּכְרִי, וּמוּתָּר האדם בַּהֲנָאָתוֹ מן החמץ. אך אם עָבַר וְמָנַע – משעבר זמן היתר אכילת חמץ והגיעה שעת האיסור, אָסוּר האדם בַּהֲנָאָתוֹ מן החמץ. וְאַף לֹא יַפִּיק בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, כיון שנהנה בכך מהחמץ.

מלבד האיסור שלא יראה ולא ימצא חמץ ברשות ישראל בפסח, התורה ציותה לבער את החמץ בערב פסח מרשותו. ונחלקו התנאים כיצד יקיים מצוה זו: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, המצוה מתקיימת אַף אם מְפָרֵר את החמץ וְזוֹרֶה לָרוּחַ – ומפזר אותו ברוח, אוֹ מַטִּיל החמץ לַיָּם.

גמרא

במשנה לעיל (יא:) שנינו שלש שיטות בזמן איסור חמץ וביעורו, הגמרא מברר כדעת מי נשנתה משנתינו. שנינו במשנה: כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מַאֲכִיל לבהמה וכו'. מדייקת הגמרא: משמע מכך, הָא [–אבל] כָּל שָׁעָה שֶׁאֵינוֹ מוּתָּר לֶאֱכוֹל, אֵינוֹ מַאֲכִיל. שואלת הגמרא: לפי זה, לֵימָא – האם יש לנו לומר, מַתְנִיתִין דִּלָּא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי – כי אם המשנה כדעת רַבִּי יְהוּדָה, איך שנינו במשנה שרק בשעה שמותר לאכול מותר להאכיל, הָא אֵיכָא חָמֵשׁ – והרי יש את השעה החמישית דְּאֵינוֹ אוֹכֵל – שאז אינו אוכל חמץ לדעת רבי יהודה, וְאַף על פי כן מַאֲכִיל בשעה זו לבהמתו. דְּתָנֵן במשנה לעיל, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִין חמץ כָּל חֲמֵשׁ שעות ראשונות של ערב פסח, וְשׂוֹרְפִין את החמץ לאחר גמר חמש שעות, שזהו בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין חמץ כָּל אַרְבַּע שעות, וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ – וכל השעה החמישית, נוהגים בחמץ כ'ספק', לא אוכלים, אך גם אין שורפים אותו, אלא מותר רק לידחות מהחמץ, וְשׂוֹרְפִין אותו בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ שעות. נמצא שלפי רבי יהודה, בשעה חמישית אינו אוכל חמץ, ואף על פי כן מותר הוא לידחות ממנו. ואילו משנתנו סברה שבשעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל. אם כן משנתינו כדעת רבי מאיר.

משיבה הגמרא בקושיא: וְאֶלָּא מַאי – ואלא מה תאמר, משנתנו בשיטת רַבִּי מֵאִיר הִיא שנויה, ולכן רק בשעה שמותר לאכול מותר להאכיל. אולם מלשון המשנה מוכח לא כך, כי יש לדקדק, הַאי – לשון זו של המשנה 'כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל מַאֲכִיל' מדוע שינה התנא בלשונו, שלגבי אכילת האדם, נקט לשון 'מותר' לאכול, ואילו לגבי להאכיל לבהמתו שינה וכתב רק 'מאכיל', הרי 'כָּל שָׁעָה שֶׁאוֹכֵל מַאֲכִיל' מִיבָּעֵי לֵיהּ, כלומר, לשון אחת בשני הדברים. ומכך ששינה התנא ולא נקט לשון אחת בשניהם, נראה שכוונתו לשני מיני בני אדם, שבשעה שהאחד מותר לאכול, אף השני שאסור באכילה מותר להאכיל לבהמה. אם כן משנתינו לא מיושבת גם לדעת רבי מאיר.

מיישבת הגמרא: אָמַר רָבָה בַּר עוּלָּא, מַתְנִיתִין כדעת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִיא, דְּתָנֵן בהמשך אותה המשנה, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מאכלי חמץ של חוּלִּין נָאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע שעות ראשונות, ואילו חמץ של תְּרוּמָה נאכל כָּל שעה חָמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין את החמץ בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ. וְהָכִי קָאָמַר התנא במשנה, כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל, הכוונה על כֹּהֵן שמותר בִּתְרוּמָה של חמץ, דהיינו כל שעה חמישית, אף יִשְׂרָאֵל מַאֲכִיל בה חמץ של חוּלִּין לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת, שלא נאסר ישראל בשעה זו אלא באכילת החמץ, ולא בהנאתו.

שנינו במשנה: 'כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות'. מקשה הגמרא: לְמָה לִי לְמִיתְנָא בְּהֵמָה, לְמָה לִי לְמִיתְנָא חַיָּה – מדוע האריך התנא בלשונו לפרט גם בהמה וגם חיה, והלא די לשנות אחת מהן. מתרצת הגמרא: צְרִיכָא לשנות שתיהן, דְּאִי תָּנָא רק בְּהֵמָה, היה מקום לומר שדווקא בהמה מותר להאכיל, משום דְּאִי מְשַׁיְירָא חַיָּה לָהּ – שאף אם תשייר מהחמץ, יראנו הבעלים ויבערנו קודם זמן איסורו, כיון שאין דרך הבהמה להצניע

המשך בעמוד קנ

שיירי מאכלה. **אֲבָל חַיָּה** כגון חולדה ונמיה וחתול שדרכן להצניע ממאכלן, יש לחשוש **דְּאִי מְשַׁיְּרָא קָמַצְנָא לָהּ** – שאם תשייר מהחמץ תצניענו, ולא ימצאנו הבעלים ולא יבערנו, ואם כן **אֵימָא לֹא** הותר להאכילה ממנו, לפיכך הוצרך התנא לשנות 'חיה'. ממשיכה הגמרא לבאר: **וְאִי תָּנָא** רק **חַיָּה**, לא היינו למדים ממנה על בהמה, כיון שהיה מקום לומר שדווקא לחיה מותר להאכיל, **מְשׁוּם דְּאִי מְשַׁיְּרָא מֵיהַת מַצְנְעָא** – שאף אם תשייר מהחמץ, מכל מקום תצניענו, ואמנם יעבור עליו ב'בל ימצא', אך לא יעבור עליו ב'בל יראה' כיון שהחמץ מוצנע, ובעליו אינו רואהו, **אֲבָל בְּהֵמָה**, **זִימְנִין דְּמְשַׁיְּרָא וְלָא מַסֵּיק אַדַּעְתֵּיהּ** – לפעמים תשייר מהחמץ ולא תצניענו, ולא יעלה על דעתו לבטלו, **וְקָאֵי עֲלֵיהּ בְּ'בַל יֵרָאֶה' וּ'בַל יִמָּצֵא'**, אם כן **אֵימָא לֹא** התירו חכמים להאכיל לבהמתו מהחמץ, על כן **צְרִיכָא** המשנה להשמיענו שמותר להאכיל חמץ קודם שעה שישית, גם לחיה וגם לבהמה. שוב שואלת הגמרא: תרצנו מדוע נשנו גם בהמה וגם חיה, אבל **עוֹפוֹת, לָמָּה לִי** לפרט שמותר להאכילם. משיבה הגמרא: אכן אין שום חידוש בעופות, אלא **אֲיִידֵי** [–אגב] **דְּתָנָא בְּהֵמָה וְחַיָּה, תָּנָא נַמִּי עוֹפוֹת.**

שנינו במשנה: **וּמוֹכְרוֹ לַנָּכְרִי** קודם זמן איסורו. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** דין זה, כיון ששנינו שבאותה שעה מותר לידחנות מהחמץ, ודאי שמותר בשעה זו למכור את החמץ לנכרי. מתרצת הגמרא: המשנה באה **לְאַפּוֹקֵי מֵהָאי תָּנָא** הסובר שאסור למכור חמץ אף קודם זמן איסורו. **דְּתַנְיָא, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, לֹא יִמְכּוֹר אָדָם חֲמֵצוֹ לְנָכְרִי** קודם הפסח, **אֶלָּא אִם כֵּן** המוכר **יוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁיִּכְלֶה** אותו החמץ **קוֹדֶם פֶּסַח**, משום שסברו בית שמאי שמצוה עליו שיבוער חמצו מן העולם, ובפסח לא יהיה קיים כלל. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, כָּל שֶׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל** מהחמץ, אף **מוּתָּר לְמָכְרוֹ** אותו לנכרי, ודי בכך שבשעת האיסור אינו ברשות הישראל.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר, כּוּתָּח – מאכל גבינה שנותנים בו פירורי לחם ואסור משום חמץ, וְכֵן כָּל מִינֵי כּוּתָּח, אָסוּר לְמָכְרוֹ לנכרי שְׁלֹשִׁים יוֹם קוֹדֶם לַפֶּסַח, משום שאינו נאכל מהר, כיון שאין אוכלים אותו בפני עצמו אלא מטבילים בו את המאכל, ולפיכך מן הסתם לא יכלה עד הפסח. וסבר רבי יהודה כבית שמאי, שחייב האדם שיבוער החמץ שלו, ולא יהיה בעולם בזמן האיסור, ולכן אסר רבי יהודה למכור הכותח, כיון שודאי יהיה בעולם בזמן האיסור.

והתנא נתכוין במילים 'ומוכרו לנכרי' ללמדנו שמותר למכור לנכרי עד זמן האיסור ממש, ולהוציא מדברי בית שמאי האוסרים למכור חמץ לנכרי קרוב לפסח, וכן מדברי רבי יהודה בן בתירא האוסר כן בכותח.

שנינו במשנה: וּמוּתָּר הָאדם בַּהֲנָאָה מהחמץ. בפשוטו נראה שכוונת התנא לשעה שהוא עדיין מותר באכילה, ועל כן מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שהוא מותר בהנאה, שהרי כבר שנה התנא מקודם, שבאותה שעה מותר להאכיל חמץ לבהמה ולמוכרו לנכרי, דהיינו הנאה. ולמה חזר ושנה שמותר בהנאה.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא אלא באופן שֶׁחֲרַכוֹ – כשהעביר חמץ זה באש, ונחרך עד שבטל טעמו ומראהו, ועשה זאת קוֹדֶם זְמַנּוֹ של איסור אכילת חמץ, וְקָא מַשְׁמַע לַן התנא בזה כְּדְרָבָא, דְּאָמַר רָבָא, אם חֲרכוֹ לחמץ קוֹדֶם זְמַנּוֹ של האיסור, מוּתָּר אותו חמץ בַּהֲנָאָה אֲפִילּוּ לְאַחַר זְמַנּוֹ – אפילו בשעת האיסור, משום שבטל מן החמץ טעמו ומראהו. וזה באה המשנה לחדש במילים 'ומותר בהנאתו', שלא רק בזמן ההיתר, אלא אפילו בזמן האיסור מותר בהנאה, אם חרכו קודם זמנו.

שנינו במשנה: עָבַר זְמַנּוֹ של היתר החמץ, הרי הוא אָסוּר בַּהֲנָאָתוֹ. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא שחמץ לאחר שש שעות אסור בהנאה, ולמה הוצרכה המשנה להשמיעו. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא להשמיענו דין זה, אלא לְשָׁעוֹת דְּרַבָּנַן – לשעה שבה איסור החמץ רק מדרבנן, כלומר בשעה ששית של ערב פסח, וללמדנו שבשעה זו אסרוהו חכמים גם בהנאה.

הגמרא מוכיחה שמתחילת שעה ששית אסור החמץ בהנאה: דְּאָמַר רַב גִּידֵל, אָמַר רַב חִיָּיא בַּר יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַמְקַדֵּשׁ אשה בחמץ בערב פסח מֵשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה – מתחילת שעה ששית שהחמץ אסור מדרבנן, אֲפִילּוּ אם קידשה בְּחֵיצֵי קוֹרְדְּנִיתָא [–חצים קשות הצומחות בהרי אררט] שבאו עליהן מים וספק הוא שמא החמיצו, אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִדּוּשִׁין אלו, כלומר, שאינה מקודשת כלל, משום שהן אסורות בהנאה. הרי שאף בשעה דרבנן החמץ אסור בהנאה.

שנינו במשנה: וְלֹא יַסִּיק בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם משהגיע זמן איסורו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא, כי הלא כבר שנינו במשנה שהחמץ אסור בהנאה, ואם כן ודאי שגם לא יסיק בו, שהרי בכך הוא נהנה מהחמץ, ומדוע הוצרך התנא לשנות דין זה. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא לשנות דין זה, אלא לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר במשנתנו אֵין מקיימים מצות בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא על ידי שְׂרֵיפָה, ולפיכך סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שְׂמָצָתוֹ בִּשְׂרֵיפָה, אם כן בָּהֲדֵי דְּקָא שָׁרִיךְ לֵיהּ לִיתְהֲנֵי מִינֵּיהּ – תוך כדי קיום מצות שריפתו יהיה החמץ מותר בהנאה בהסקתו. קָא מַשְׁמַע לַן שאין הדבר כן, אלא אף לפי רבי יהודה אסור להסיק בו.

שנינו במשנה, שבשעת האיסור, החמץ אסור בהנאה. הגמרא דנה מה המקור לאיסור הנאה מחמץ בפסח: אָמַר חִזְקִיָּה, מִנַּיִן לְחָמֵץ בַּפֶּסַח שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יג ג) לֹא יֵאָכֵל חָמֵץ, מכך שנקט הכתוב את איסור האכילה בלשון 'לא יאכל', משמע שלֹא יְהֵא בּוֹ שום הֶיתֵּר הנאה המביאה לידי אֲכִילָה, ומן הסתם, הנאה מהחמץ תביא לידי אכילה, שהוא מוכרו וקונה בדמיו דברי מאכל. הגמרא מבארת שחזקיה נחלק בדבריו אלו על רבי אבהו, מדייקת הגמרא מדברי חזקיה: סְתָם שחמץ אסור בהנאה, הוא רק משום דְּכָתַב רַחֲמָנָא את איסור חמץ בלשון 'לא יֵאָכֵל' ומכך דרש חזקיה שהכוונה להנאה המביאה לאכילה. משמע מכך, הָא לֹא כָּתַב הפסוק בלשון 'לא יֵאָכֵל' אלא בלשון אחרת של איסור אכילה, הָוֶה אָמִינָא רק אִיסּוּר אֲכִילָה מַשְׁמַע מדברי הכתוב, אבל אִיסּוּר הֲנָאָה לֹא מַשְׁמַע מכך. וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אָבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אָבָּהוּ, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בו איסור אכילה בלשון 'לא יֵאָכֵל', או 'לֹא תֹאכַל', או 'לֹא תֹאכְלוּ', אֶחָד אִיסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִיסּוּר הֲנָאָה [בְּ]מַשְׁמַע – משמעותו, שבא לאסור בין באכילה ובין בהנאה, עַד שֶׁיְּפָרֵט לְךָ הַכָּתוּב במפורש שההנאה מותרת, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵט לְךָ בִּנְבֵילָה שאינה אסורה אלא באכילה ומותרת בהנאה, כפי שיבואר בסמוך. ואף שלא נאמר בנבילה אלא 'לא תאכלו', ובכל זאת הוצרכה התורה להתיר בפירוש את הנאתה, מוכח שבשאר מקומות שנאמר איסור אכילה, ולא מפורש שההנאה מותרת, אף ההנאה אסורה. ובדברי חזקיה שהוצרך לדרוש שהחמץ אסור בהנאה מכך שנקט הכתוב לשון 'לא יֵאָכֵל', מוכח שסבר שבשאר לשונות איסור אכילה, לא נכלל איסור הנאה, ושלא כדברי רבי אבהו.

הגמרא מביאה ברייתא שנשנתה בענין היתר הנאה בנבילה: דְּתַנְיָא, נאמר בתורה (דברים יד כא) 'לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה, לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, אוֹ מָכוֹר לָנָכְרִי' וגו'. מלשון הפסוק אֵין לִי ללמוד אֶלָּא שהותר לישראל לתת את הנבילה לְגֵר בְּנָתִינָה [–במתנה], וּלְנָכְרִי בִּמְכִירָה – ואילו לתת לגוי, לא הותר לישראל, אלא למכור לו תמורת תשלום. אבל להיפך, דהיינו לתת את הנבילה לְגֵר בִּמְכִירָה תמורת תשלום, מַנַּיִן שמותר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה אוֹ מָכוֹר', כלומר, דורשים אנו את המלים 'או מכור' לא רק על נכרי הנזכר אחר כך, אלא גם על הגר הנאמר קודם, ולשניהם רשאי הוא למכור. ולענין הנאה מנבילה על ידי שימסרנה לנכרי, לא שמענו בפסוק אלא שרשאי למוכרה לו, אבל לתת לְנָכְרִי בְּנָתִינָה [–במתנה], מַנַּיִן שמותר, תַּלְמוּד לוֹמַר 'תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכוֹר לָנָכְרִי', ונדרוש את המילה 'תתננה' גם על הנכרי הנזכר לאחריו. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, אֶחָד גֵּר וְאֶחָד נָכְרִי מותר לתת להם את הנבילה בֵּין בִּמְכִירָה בֵּין בְּנָתִינָה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אין לדרוש את הפסוק כך, אלא דְּבָרִים כִּכְתָבָן – כפשוטו של מקרא, שמותר לתת את הנבילה לְגֵר רק בְּנָתִינָה, וְלָנָכְרִי רק בִּמְכִירָה, אבל אסור לתתה במתנה לנכרי ולמוכרה בדמים לגר.

הגמרא מבארת מדוע נחלק רבי יהודה על רבי מאיר. מבררת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה ומדוע נחלק על רבי מאיר. משיבה הגמרא: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שהדין כִּדְאָמַר רַבִּי מֵאִיר, שבמלים 'או מכור' כוונת התורה גם על גר, ובמילים 'תתננה ואכלה' הכוונה גם על נכרי, אם כן לִיכְתּוֹב רַחֲמָנָא 'לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ וּמָכוֹר לנכרי' ללא המילה 'או', והמילה 'או' שמשמעה לשון חילוק לָמָּה לִי, אלא שֶׁמַּע מִינָּהּ כדברי רבי יהודה שכוונת הכתוב לִדְבָרִים כִּכְתָבָן, כיון שלמדנו מהמילה 'או' לחלק בין גר לנכרי, לא הותר לתת נבילה אלא דווקא לגר במתנה ולנכרי במכירה.

מבררת הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר מה ישיב על סברת רבי יהודה. משיבה הגמרא: רבי מאיר סבר, שהמילה 'או' נכתבה, ללמדנו לְהַקְדִּים נְתִינָה דְּגֵר לִמְכִירָה דְּנָכְרִי – שאם יש לפנינו גר, מצוה לתת לו את הנבילה במתנה ולא למוכרה לנכרי. אבל כשאין לפנינו גר, מותר ליתנה לנכרי ואפילו במתנה. שואלת הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה מה ישיב על כך. משיבה הגמרא: הָא – דין זה שיש להקדים נתינה לגר למכירה לנכרי, לדעת רבי יהודה, לֹא צְרִיכָא לְהשמיענו, כֵּיוָן דְּגֵר תושב אַתָּה מְצַוֶּה מן התורה לְהַחֲיוֹתוֹ – להחזיקו ולפרנסו, שנאמר (ויקרא כה לה) 'גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ'. וְאילו סתם נָכְרִי שלא קיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה אִי [–אין] אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, לפיכך לֹא צְרִיכָא הָא ללמדנו להקדים את הגר, כִּי סְתָם נָכְרִי הוּא, שהרי בנתינה לגר יש מצוה, ואילו במכירה לנכרי אין שום מצוה. לפיכך בהכרח שנכתב 'או' לדברים ככתבן, כדי לאסור מכירה לגר ונתינה לנכרי.

הגמרא חוזרת לדון בדברי רבי אבהו, מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא –

המשך בעמוד קנ

דברי רבי אבהו מובנים לְפִי רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר אֶחָד גֵּר וְאֶחָד נָכְרִי מותר לתת להם את הנבילה בֵּין בְּמְכִירָה בֵּין בְּנְתִינָה, ולדבריו יש ללמוד מֵהֵיצֵיטֵרֵיהּ קְרָא לְמִישְׁרָא – מכך שהוצרך הפסוק להתיר נְבֵילָה בְּהֶנָאָה, מוכח שרק נבילה הותרה בהנאה, ומשמע הָא כָּל אִיפּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה שנאמרו בלשון אכילה ולא נאמר בהם היתר הנאה, אֲסוּרִין בֵּין בְּאֲכִילָה בֵּין בְּהֶנָאָה וכדברי רבי אבהו. אֶלָּא לְפִי רַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר לְרַבָּנַן הוּא דַּאֲתָא – שבא הכתוב בנבילה להתיר נתינה לגר רק במתנה ולנכרי רק במכירה, קשה לרבי אבהו הָא – אותם כָּל אִיפּוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה שנאמר בהם סתם לשון איסור אכילה, מַנָּא לֵיהּ לרבי אבהו דַּאֲסוּרִין גם בְּהֶנָאָה, הרי ראייתו של רבי אבהו היתה מכך שבנבילה פירט הכתוב שמותרת בהנאה, ולפי רבי יהודה הרי מה שכאן פירט הכתוב את היתר ההנאה אין זה מיותר, כי נצרך הוא ללמד שהותר לגר רק בנתינה ולנכרי רק במכירה. ואם כן בשאר איסורים שלא נזכר אלא איסור אכילה, יתכן שבאמת מותרת ההנאה.

מתרצת הגמרא: לשיטת רבי יהודה רבי אבהו נָפְקָא לֵיהּ דין זה מֵהָכָא שנאמר בטריפה שנאסרה באכילה, כנאמר (שמות כב ל) 'וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לא תֹאכֵלוּ' וממשיך הפסוק 'לַכֶּלֶב תַּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ',